

Svest u funkciji otkrivanja i suzbijanja specijalnog rata protiv SFRJ

Polazeći od verifikovane potrebe organizovanog i trajnog pristupa vrlo složenom i aktuelnom problemu specijalnog rata,¹ u procesu ostvarivanja socijalističkog samoupravljanja kao *revolucionarnog oblika preobražaja društva*, subjektivne snage samoupravnog društva imaju pravo i dužnost (po Ustavu SFRJ) i trajni revolucionarno-klasni interes da:

— otkrivaju i eliminišu one društvene pojave koje omogućavaju neprijateljski prodor reakcionarnih inostranih snaga u sprezi sa unutrašnjim neprijateljem, radi slabljenja i rušenja našeg društvenog uređenja;

¹ Prihvatajući uslovno termin *specijalni rat* koji je nametnut i čijem se tumačenju često pristupa jednostrano, iznosim svoje mišljenje uz sledeće napomene:

— u bogatom revolucionarnom rečniku, dokumentima o revoluciji, ustavima, krivičnom zakonodavstvu i drugim pozitivnim propisima, ne pominje se termin specijalni rat. Taj termin, po mom mišljenju, ponekad unosi nejasnoće i zabune i ne doprinosi stvaranju prave i istinske slike (saznanja) i svesti kod subjektivnih snaga, koji su nosioci prava i obaveza u otkrivanju i suzbijanju neprijateljskog rada;

— neprijateljski rad kao pojam obuhvata sve oblike neprijateljske delatnosti kojima se napadaju osnove socijalističkog samoupravljanja i bezbednosti SFRJ. Zašto te i takve oblike delatnosti treba nazivati specijalnim ratom?

— našem narodu (našem građaninu), čini se da je bliži i adekvatniji — jasniji pojam *savremeni oblici neprijateljskog rada* »kao novi pronalasci« *neprijatelja u njegovoj delatnosti ka podrivanju i rušenju našeg društvenog uređenja*, u odnosu na pojam specijalni rat;

— sa narodnim masama i radničkom klasom kada je reč o odbrani i zaštiti treba komunicirati razumljivim jezikom jer, pored ostalog, i od toga zavisi adekvatnost društvenog angažovanja u otkrivanju i suzbijanju svih oblika neprijateljskog delovanja.

— otkrivaju i suzbijaju sve oblike neprijateljskog delovanja ukoliko, razume se, do njih dođe, suprotstavljajući se na najuspešniji način;

— onemogućavaju one društvene uslove koji pogoduju privatizaciji društvene imovine u ovim mogućim oblicima i uspešno otkrivaju nosioce tih pojava kao i učinioce krivičnih dela;

— uspešno suzbijaju pojavu antisocijalističkih tendencija i otkrivaju pojedince i snage kao nosioce tih pojava, koje koče ili kompromituju samoupravni društveni razvoj.

Naša revolucija i njene tekovine i vrednosti treba kontinuirano i na uspešan način da se štite i brane, od svih oblika ugrožavanja kako bi se obezbedio nesmetani društveni razvoj ka ostvarivanju strateških ciljeva socijalističkog samoupravljanja. Ta odbrana i zaštita treba da budu ostvarivane u saglasnosti sa samoupravnim produkcionim odnosima — mora da izviru iz njih i da služi njihovim ciljevima.

Takav organizovani društveni pristup i odnos je nužnost i zbog toga što je svetsko iskustvo potvrdilo da su sve zemlje protiv kojih se organizovano vodio specijalni rat, a koje nisu na uspešan način organizovale odbranu i zaštitu, bile poražene — neprijatelj je uvek postizao svoje ciljeve i, obrnuto, u svim zemljama koje su uspešno organizovale odbranu i zaštitu od specijalnog rata, neprijatelj to nije uspevao.

U našem socijalističkom samoupravnom društvu, sistemom opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, na demokratski i najmasovniji način ostvaruje se odbrana i zaštita revolucionarnih tekovina, vrednosti i bezbednosti SFRJ. Za uspešno funkcionisanje takvog demokratskog odbrambeno-zaštitnog sistema, pored drugih oblika društvenog organizovanja i akcija, potrebno je, kod subjektivnih snaga u društvu, a posebno kod radničke klase i omladine maksimalno razvijati — *svest o socijalističkom samoupravljanju i o potrebi odbrane i zaštite društva na demokratski i samoupravni način.*

I

Svest o socijalističkom samoupravljanju i samoupravnom odbrambeno-zaštitnom sistemu

1) Socijalističke revolucije, koje su izvedene i koje se izvode u mnogim zemljama sveta, uticale su i utiču na tokove društvenih promena u pravcu *uspostavljanja i razvijanja novih socijalističkih druš-*

tvenih odnosa kao negacije kapitalističkih društvenih odnosa. Ali, zbog specifičnih društveno-istorijskih, društveno-ekonomskih, političkih, nacionalnih, tradicionalnih i dr. uslova u zemljama u kojima se vodila, revolucionarna socijalistička praksa pokazuje sve bogatstvo svojih sadržaja i obilje pojavnih oblika. Tako je u pojedinim socijalističkim zemljama došlo do *jačanja države* sa svim posledicama koji iz toga proizilaze, u drugim se nagine *liberalnom socijalizmu*, a u trećim se demokratizuju, područjujavaju odnosi u društvu različitim oblicima *samoupravne prakse*. Naša zemlja, gradeći socijalizam, prva je uvela samoupravljanje i razvija socijalističku samoupravnu praksu već trideset godina. S tim u vezi postavlja se pitanje — koliko danas samoupravljanje, kao najdemokratskiji oblik društvene prakse, postaje *objektivno saznanje ljudi u svetu* i u kojoj meri kod nas, kod naše radničke klase i drugih subjektivnih snaga postaje njihova svest i opredeljenje? Koliko je ta svest opterećena tradicionalizmom svih vrsta, te koliko ostaci građanske svesti ometaju da samoupravna svest ovlada masama i na taj način postane materijalna snaga (Marks).

Stoga se može reći da ideja socijalizma i samoupravljanja sve više postaje bitno opredeljenje znatnog dela radničke klase sveta, čime je najavljena i produbljena kriza kapitalističkog sveta i društvenih odnosa koje on proizvodi. Svakako da na to, pozitivno i negativno, utiče ukupno stanje odnosa u zemljama u kojima je socijalizam vladajući društveni sistem i odnosa među socijalističkim zemljama, kao što na te procese utiče i opšta ekonomska i politička kriza u koju je svet zapao u savremenoj epohi.

2. Na proces izgradnje svesti o socijalističkom samoupravljanju negativno utiču:

- društvene protivurečnosti u svetu koje imaju negativan uticaj na našu samoupravnu praksu;
- društvene protivurečnosti našeg unutrašnjeg razvoja;
- organizovan neprijateljski rad reakcionarnih snaga u svetu kojim se napada teorija i praksa socijalističkog samoupravljanja;
- organizovan rad unutrašnjeg neprijatelja, ispoljavan u različitim oblicima antisamoupravnog i antisocijalističkog delovanja;
- razvojni oblici ugrožavanja i privatizacije društvene imovine od pojedinaca i grupa;
- antisamoupravne i antisocijalističke pojave koje koče ili kompromituju samoupravni društveni razvoj i sl.

Navedene pojave i protivurečnosti na čoveka, kao na subjektivni faktor na revolucionarne snage društva, i na proces stvaranja njihove samoupravne svesti, deluju u tri osnovna pravca:

- 1) u pravcu neprihvatanja samoupravnog razvoja društva;
- 2) u pravcu menjanja već formirane samoupravne svesti;
- 3) u pravcu kompromitovanja socijalističkog samoupravljanja.

Imajući to u vidu, može se istaći da je proces stvaranja svesti o socijalističkom samoupravljanju vrlo složen, dugotrajan i izložen negativnim uticajima neprijateljskih i drugih reakcionarnih snaga iz inostranstva i iz zemlje. Zbog toga, subjektivne snage socijalističkog samoupravljanja, naročito radnička klasa sa Savezom komunisti na čelu kao njenom avangardom moraju neprekidno usmeravati svoju revolucionarnu, praktičnu i teorijsku akciju na jačanje samoupravnih socijalističkih društvenih odnosa, kako bi front borbe protiv svih oblika negativnog uticaja stalno jačao. Pri tom, subjektivne snage društva moraju praviti razliku između specijalnog rata kao organizovane subverzivne delatnosti, i negativnih pojava koje su rezultat naših slabosti, nedostataka i grešaka, ali koje objektivno vode ka destabilizaciji društvenog sistema. »Otkrivanje« specijalnog rata i tamo gde on ne postoji otežava društvenu akciju u pronalaženju istinskih uzroka negativnih pojava i onemogućava adekvatno suprotstavljanje i njihovo suzbijanje.

3. Socijalističko samoupravljanje kod nas, bez obzira na poteškoće koje ga prate, postalo je konkretna praksa miliona ljudi.² Ona pozitivno utiče da se kod radničke klase, radnih ljudi i građana formira jedan novi oblik društvene svesti o socijalističkom samoupravljanju — tzv. *socijalistička samoupravna svest*, kao dominantan oblik svesti. Ova svest se ispoljava kao uverenje:

— da je samoupravljanje najadekvatniji oblik područjavanja državnih i drugih otuđenih funkcija, koje se bez toga javljaju kao otuđena moć nad radničkom klasom, odnosno najadekvatniji oblik negiranja svih oblika eksploatacije;

— da samoupravljanje otvara objektivne mogućnosti za celovito razotuđivanje čoveka i društva;

— da samoupravljanje otvara društvene procese u kojima radni čovek i građanin može ostvarivati nove i savršenije oblike demokratije;

² Samoupravljanje kod nas nije eksperiment već dominantan društveni odnos na kome se temelje svi ostali odnosi.

— da se samoupravljanjem odnosi među ljudima neprekidno humanizuju;

— da je samoupravljanje kao opredeljenje naše radničke klase, radnih ljudi, svih naših naroda i narodnosti bez alternative itd.

Društvena stanja i procesi koji pozitivno utiču na *stvaranje svesti o samoupravljanju*, kao dominantnoj svesti kod subjektivnih snaga u društvu predstavljaju jedan od najbitnijih faktora društvenog razvoja. Ne upuštajući se u dublju analizu ovog problema možemo zaključiti da je *neposredna samoupravna društvena praksa, naročito u sferi produkcionih odnosa, najснаžнији faktor u procesu formiranja samoupravne svesti*. Zbog toga ta praksa mora da bude *istinski samoupravna* i podređena interesima radničke klase, radnih ljudi i građana i što je moguće u većoj meri lišena antisamoupravnih i drugih negativnih pojava i tendencija.³ Pošto društveni razvoj, zbog unutrašnjih i spoljnjih protivurečnosti i organizovanog neprijateljskog rada, ne može da se odvija bez poteškoće, samoupravna praksa mora da bude izložena demokratskoj kontroli miliona ljudi koji ostvaruju samoupravljanje. Tako oni sinhronizovanim radom sa stručnim službama aktivno učestvuju u eliminisanju negativnih pojava koje kompromituju ili ruše samoupravne društvene odnose i samoupravljanje kao društveni sistem.

4. Razvijena svest o socijalističkom samoupravljanju ima neposredan uticaj na uspešno razvijanje društvene svesti o potrebi organizovanja *demokratskog odbrambeno-zaštitnog sistema*. Taj sistem je istovremeno i determinisan socijalističkim samoupravnim produkcionim odnosima i treba da služi tim odnosima. Odbrambeno-zaštitni mehanizam u uslovima socijalističkog samoupravljanja treba da postane svojina radničke klase, radnih ljudi i građana nosilaca samoupravnih odnosa i akcija. Ostvarivanje društvene samozaštite treba da znači pronicanje u sve društvene odnose i procese socijalističkog samoupravljanja, u praksu radničke klase, radnih ljudi i građana čiji je neposredan interes da se izgrađuje svest o tome da su oni osnovni socijalni činioци i najjači oslonac društvene samozaštite. Rad-

³ Poslednjih nekoliko godina u društvu su ispoljavane brojne negativne pojave u većem obimu i jačem intenzitetu. Naročito privatizacija društvene svojine i bogaćenje znatnog broja ljudi ne na osnovu rada i rezultata rada već raznim oblicima protivpravnog prisvajanja. Antisamoupravna ponašanja u vidu privilegija u zapošljavanju, raspodeli, snabdevanju, putovanju i sl. takođe su brojna. Privredni i politički kriminalitet je u porastu.

nička klasa jugoslovenskog socijalističkog samoupravnog društva objektivno je zainteresovana za razvoj odbrambeno-zaštitnog sistema dijalektičkim povezivanjem teorijskog koncepta o odbrani i zaštiti sa praktičnim organizacionim i institucionalnim rešenjima. Na taj način opštenarodna odbrana i društvena samozaštita kao funkcije i u isto vreme kao institucije socijalističkog samoupravljanja, a s jedne strane izražava se kao svest najširih masa, a s druge kao njihova neposredna demokratska praksa. S obzirom na to da u socijalističkom samoupravljanju još uvek nisu ukinuti svi činioci otuđenog i devijantnog ponašanja kao i činioci asocijalnih i drugih sličnih oblika napada na socijalističko samoupravljanje i njegove vrednosti, demokratizacija odbrambeno-zaštitnih funkcija sve se više javlja kao istinsko sredstvo blokiranja, ali i negiranja i iskorenjivanja otuđenog i asocijalnog ponašanja, kao i svih oblika neprijateljskog delovanja.

Svestrana izgradnja visoke samoupravne i samozaštitne svesti pozitivno doprinosi osposobljavanju svih nosioca prava i obaveza u sistemu ONO i DSZ u tri osnovna pravca:

— prvo, da se shvate osnovne društvene vrednosti našeg samoupravnog socijalističkog društva i njihov značaj za ostvarivanje osnovnih ciljeva u izgradnji i razvoju SFRJ kao zajednice u kojoj svi narodi i narodnosti ostvaruju svoja prava i obaveze;

— drugo, da se objektivno procene opasnosti ugrožavanja osnovnih društvenih vrednosti na različitim područjima zemlje,⁴ u različitim oblicima i snage koje tome služe;

— treće, da se organizujemo tako da bismo mogli na najefikasniji način odgovarajućim merama i aktivnostima da otkrivamo i sprečavamo sve opasnosti koje ugrožavaju našu revoluciju, njene tekovine i vrednosti.

⁴ Koliko je meni poznato u SFRJ ne postoji praksa koja daje mogućnost da se na jedinstveni način analiziraju i vrednuju snage i oblici kojima se ugrožavaju vitalne vrednosti našeg socijalističkog samoupravnog društva. Ne postoji organ, odnosno telo koje bi imalo mogućnost da sačini mozaik kao jedinstvenu vernu sliku od mnoštva pojedinosti koje sačinjavaju taj mozaik, a do kojih subjekti društvene samozaštite dolaze ostvarujući samoupravnu praksu u različitim područjima naše zemlje. U tom smislu postavlja se pitanje gde je granica između nužnog i korisnog samoupravnog centralizma i nekorisnog i štetnog antisamoupravnog separatizma?

Pojedini oblici svesti značajni za sistem društvene samozaštite

1. *Politička svest*⁵ predstavlja teorijsku osnovu i okvir čovekovog ponašanja prema svetu koji ga okružuju, a posebno u društvu u kome čovek živi i radi.

Uspostavljanje socijalističkog samoupravljanja i u njemu sistema društvene samozaštite kao njegovog integralnog dela, rezultat je političke svesti o pravcima daljeg društvenog razvoja. Opredeljenje za koncepciju i konstituisanje odbrambeno-zaštitnog sistema na demokratskoj i samoupravnoj osnovi jeste saznanje i najdublje uverenje da je to zakonita i neophodna potreba daljeg društvenog razvoja u nas. Politička svest sa stanovišta društvene samozaštite predstavlja saznanje da bez socijalističkog samoupravljanja nema društvene samozaštite kao i da bez društvene samozaštite nema socijalističkog samoupravljanja.

Politička svest treba da se formira i razvija kod svakog člana društva, a posebno kod mlade generacije i radničke klase, mora da proizilazi iz najsavremenijih naučnih dostignuća marksističke nauke, ali je istovremeno duboko povezana sa praksom naše jugoslovenske revolucije koja je po svom karakteru autentična u istinskom smislu te reči. Da bi se osnovne društvene vrednosti i temeljna opredeljenja u izgradnji samoupravnog socijalističkog društva integrisala u svest pojedinaca i društvenih grupa, potrebna je organizovana društvena aktivnost u svim oblastima društvenog života. Svakako, tu aktivnost treba da vode subjektivne snage društva, a naročito Savez komunista koji se u toku svoje istorije potvrdio kao jedinstvena politička snaga koja zna da opredeljuje pravce društvenog razvoja u celini i pri tom da osigura osnovna i vitalna prava i interese svih naroda i narodnosti koji žive na teritoriji Jugoslavije. Ukoliko se obezbedi kontinuirano stvaranje, razvijanje i jačanje ovakvog oblika svesti kod svakog člana društva, možemo reći da se sistem društvene samozaštite oslanja na osnovne tekovine i strateška opredeljenja revolucije. Inače,

⁵ Ona u socijalističkom samoupravnom društvu ima svoje specifične karakteristike i obogaćene sadržaje. U okviru političke svesti koja se stvara neprekidno usvajanjem teorije i konkretnom praksom, radni ljudi i građani usvajaju znanja i stavove o bitnim društvenim zakonitostima i vrednostima samoupravnog društva. Razvija se osećaj pripadnosti, zajedništva, identičnost interesa, ciljeva i ponašanja. Sadržaj političke svesti kod nas čine društveno-klasna saznanja, mišljenja, stavovi, norme, ideali i sve drugo koje određuje i pokreće političko ponašanje klasa, slojeva i grupa.

u društvima u kojima se svesno potiskuje politička svest kod narodnih masa, neguje se praksa koja društvenu organizaciju održava preko poslušnosti i nasilja otuđenih državnih i drugih društvenih institucija, a to dovodi do ugušivanja demokratskih procesa.

2. *Moralna svest* ima poseban značaj za konstituisanje i praktično ostvarivanje društvene samozaštite. Kod nas, u našem društvu, razvija se sa tendencijom da postane dominantan moral socijalističkog samoupravljanja, koji neguje i razvija procese demokratizovanja međuljudskih odnosa i podruštvljavanja klasičnih otuđenih državnih funkcija, proglašavajući pri tom nemoralnim ona ponašanja i one društvene odnose u kojima ima elemenata eksploatacije u bilo kom obliku.

Društvena samozaštita kao integralni deo socijalističkog samoupravljanja, javlja se kao rezultat podruštvljavanja odbrambeno-zaštitnog mehanizma i kao rezultat novog načina ponašanja radnih ljudi i građana i predstavlja sastavni deo novog socijalističkog samoupravnog morala. Naše društvo sve više i sve češće proglašava za nemoralno svako ljudsko ponašanje kojim se ugrožavaju društvene vrednosti kojima se ostvaruje socijalističko samoupravljanje i društveni humanizam među ljudima. To će, takođe, uticati na izgrađivanje moralne svesti u saglasnosti sa sistemom društvene samozaštite koji zaštićuje društvene vrednosti i dobra (čovek — njegov integritet, prava i slobode, ustavom utvrđeni poredak, društvena i privatna svojina, ljudska prirodna sredina itd.).

Čovek će se sve više vrednovati prema ulozenom radu i postignutim rezultatima kao i prema tome kakav je njegov odnos prema društvenim vrednostima. Čovek u razvijenim samoupravnim odnosima treba da obogaćuje svoje biće usvajajući pri tom nove društvene i moralne norme za kolektivni život ispunjen humanizmom.

Kada socijalistička svest, socijalistički samoupravni moral i ideologija radničke klase, postanu svojina radnog čoveka i građanina, onda će ponašanje biti odgovorno, a poslovi obavljeni na zadovoljavajući način, kako u procesu rada, tako i preko društveno-političkih akcija u uslovima slobode i demokratije. I za razvoj socijalističkog morala, kao i za sva druga bitna pitanja ukupnog društvenog razvoja značajnu ulogu imaju subjektivne snage, Savez komunista i druge društveno-političke organizacije, reformisani obrazovni sistem,⁶ sredstva javnog informisanja, kulturno stvaralaštvo i slično.

⁶ »Čitavo vaspitanje, obrazovanje i učenje savremene omladine treba kod nje da razvija komunistički moral« — opširnije o tome vidi Lenjin, *Izabrana dela*, tom 14, »Kultura«, Beograd, 1960, str. 14.

3. *Pravna svest* predstavlja, takođe, novi oblik svesti i ima veliki značaj za društvenu samozaštitu. U analizi odnosa pravne svesti i društvene samozaštite, imamo u vidu sledeće:

— prvo, da je kod nas dominantna ona pravna svest koja proizilazi iz socijalističkih samoupravnih društvenih odnosa i utiče na njihov razvoj;

— drugo, da je pravna svest o društvenoj samozaštiti deo opšte društvene svesti o samoupravljanju, jer je i društvena samozaštita sastavni deo socijalističkog samoupravljanja i njegova integralna funkcija;

— treće, da su pravne norme, kojim se uređuje sistem društvene samozaštite integralni deo opšteg pravnog sistema;

— četvrto, da se društvena samozaštita kod nas normativno uređuje, uslovno rečeno, na dva načina: pravom države i samoupravnim pravom.

U stvaranju pravnih normi za sistem društvene samozaštite aktivno učestvuju radni ljudi i građani, čime se obezbeđuju dva osnovna uslova za stvaranje, razvijanje i jačanje pravne svesti:

— prvo, pravne norme kojima se uređuju pitanja iz društvene samozaštite poznate su radnim ljudima i građanima jer su i njihov produkt (oni ih stvaraju);

— drugo, radni ljudi i građani poštuju te pravne norme i sprovode ih u praksi⁷ jer su ubeđeni da time zadovoljavaju svoje i opšte-društvene interese i potrebe.

Stepen razvijenosti pravne svesti o društvenoj samozaštiti kod nas iz dana u dan raste. No, možemo kazati da smo u takvoj fazi našeg društvenog razvoja u kojoj je potrebna organizovana akcija subjektivnih snaga za dalji razvoj i unapređenje pravne svesti. To je zato što je formiranje i ovladavanje novim oblicima pravne svesti o društvenoj samozaštiti dugoročni proces, u kome se menjaju stari oblici svesti, a novi ne mogu brzo postati svojina masa.

Svesna i organizovana akcija subjektivnih snaga socijalističkog društva za uspešno ostvarivanje društvene samozaštite mora istovremeno biti usmerena i ka stvaranju objektivnih uslova u kojima će se razvijati i jačati pravna svest za stvaranje pravnih normi i za njihovo poštivanje i ostvarivanje. U tome mogu neposredno da imaju značajnu ulogu naučne, obrazovne, kulturne i druge institucije, kao i sredstva javnog komuniciranja i informisanja — radio, televizija i sl.

⁷ M. Petrović, *Pravna svest i društvena samozaštita*, »Društvena samozaštita«, Biblioteka Skupštine SFRJ, 1976. str. 87.

4. *Svest o socijalističkoj samoupravnoj odgovornosti i disciplini.* S obzirom na to da je društvena samozaštita funkcija samoupravljanja problem odgovornosti u samoupravnom društvu, kao i odgovornost i disciplina subjekata sistema samozaštite, od izuzetnog je značaja za ostvarivanje samozaštitne funkcije i za ostvarivanje samoupravljanja u celini.

Na osnovama samoupravnih društvenih odnosa izgrađuje se kvalitativno novi vid odgovornosti. Ona se javlja kao odgovornost prema ustavom utvrđenom poretku, prema društvenoj svojini, prema radu, prema čoveku i sl.

Odgovornost subjekata društvene samozaštite nema samo pravno, nego prevashodno društveno i političko značenje. Pošto je društvena samozaštita funkcija samoupravljanja, odgovornost u domenu društvene samozaštite jeste deo opšte samoupravne odgovornosti. Ta odgovornost je konkretna i ona proizilazi iz same suštine procesa rada i položaja radnog čoveka u njemu. Pošto odgovornost treba tražiti u procesu rada, odgovornost za bezbednost zemlje i za njeno demokratsko organizovanje sistemom društvene samozaštite za odbranu i zaštitu od svih oblika neprijateljskog i drugih vidova kriminalnog i negativnog delovanja, neraskidivo je povezana sa svim drugim procesima izgradnje samoupravnog socijalističkog društva u svim domenima njegove izgradnje. Po pravilu, odatle treba polaziti uvek u svim vidovima kada se definiše i ocenjuje odgovornost u sistemu društvene samozaštite. Upravo zato odgovornost subjekata društva prema društvenoj samozaštiti sve više poprima izgled i sadržaj samoodgovornosti prema svojoj ukupnoj društvenoj, profesionalnoj i samozaštitnoj delatnosti.

5. *Patriotizam kao svest o pripadnosti jugoslovenskoj socijalističkoj samoupravnoj zajednici,* kao posebni oblik svesti, uglavnom se izražava kao saznanje čoveka o svojoj pripadnosti (naroda, narodnosti, nacije, države i sl.) i spremnosti da se zbog toga žrtvuje. Stoga je, u toku istorijskog razvoja društva, sve to imalo veliki uticaj na ponašanje pojedinaca, grupa, naroda i država.

Kao poseban oblik individualne i kolektivne svesti, patriotizam ima značajnu društvenu ulogu u izgradnji socijalističkog samoupravnog društva i jačanju njegove odbrane i zaštite. Za naš ukupni društveni razvoj potreban je jasan koncept o tome kakav oblik i sadržaj patriotizma treba razvijati radi jačanja socijalističkih samoupravnih odnosa uopšte i posebno za uspešno društveno organizovanje za odbranu i zaštitu revolucionarnih tekovina i vrednosti od svih oblika

ugrožavanja. Ne ulazeći dublje u razmatranje svih društvenih zakonitosti koji uslovljavaju izgradnju patriotizma, smatramo da kod nas danas treba razvijati *socijalistički samoupravni patriotizam*, kao poseban oblik svesti. Ovaj oblik patriotizma razlikuje se od svih do sada poznatih po sledećim karakteristikama:

— stvara se u novim društvenim uslovima u kojima nema eksploatacije jer su sredstva u društvenoj svojini, rad treba da se slobodno udružuje, a proizvodnja i društvena organizacija postavljaju i ostvaruju na samoupravnim osnovama;

— prevazilazi po svojoj sadržini poznate oblike patriotizma klasnog društva, kao patriotizma etatističkog socijalizma;

— teži da prevaziđe sukob »patriotizama« u Jugoslaviji kao vidova ispoljavanja nacionalističke i parcijalne svesti;

— kulturne, materijalne, prirodne, moralne i druge vrednosti shvata kao uslov za blagostanje svih pripadnika u društvu, a ne po jedinaca i grupa;

— sadrži elemente internacionalizma jer revolucionarna dostignuća i vrednosti našeg samoupravnog socijalističkog društva shvata kao deo pozitivnog stvaralaštva sveta i deo opšte svetske perspektive. Na isti način i konstruktivno se odnosi i prema svim dostignućima u svetu kojima se izgrađuju i unapređuju pozitivni demokratski društveni odnosi;

— osuđuje i bori se protiv svih pojava koje vulgarizuju i izoplašavaju istinski socijalistički samoupravni patriotizam, a koje se manifestuju kao: nacionalšovinizam, nacionalpatriotizam, socijalpatriotizam, socijalšovinizam, socijalimperijalizam, socijaletatizam, socijalliberalizam itd.

Treba otkriti, razvijati i afirmisati trajne klasne i druge vitalne interese svih naroda i narodnosti kako bi oni u jugoslovenskoj socijalističkoj samoupravnoj zajednici videli najsvetliju perspektivu zajedničkog života u ravnopravnoj zajednici naroda. Tu treba ukazivati na sve što omogućava milionima ljudi da putem novih samoupravnih odnosa prevazilaze tradicionalizme koji ih dele i razjedinjavaju. Otkrivanje, razvijanje i obogaćivanje društvenih vrednosti koje imaju univerzalni značaj za svakog radnog čoveka i građanina SFRJ, za sve naše narode i narodnosti ima presudan značaj za ostvarenje socijalističkog samoupravnog patriotizma, kao posebnog oblika svesti. To su upravo oni kohezioni elementi koji jačaju Jugoslovensku zajednicu i učvršćuju saznanje da se u njoj mogu obezbediti napredniji i humaniji uslovi života i stvaralaštva za svakog radnog čoveka i građanina pod jednakim uslovima.

SKJ u prvom redu, a i druge subjektivne snage našeg društva, treba u svim fazama društvenog razvoja da stvaraju objektivne društvene uslove u kojima će se razvijati socijalistički samoupravni patriotizam kao poseban oblik svesti. To je pretpostavka sveukupne pripremljenosti društva i njegovih subjekata da upotrebe čitav materijalni i ljudski potencijal u odbrani od oružane agresije i svih drugih vidova ugrožavanja nezavisnosti i bezbednosti.

III

Značajni činioci za razvijanje samoupravne svesti o društvenoj samozaštiti

1. Savez komunista Jugoslavije kao revolucionarna, organizovana i vodeća idejno-politička snaga radničke klase, radnih ljudi i građana ima odgovornu ulogu u organizovanju i vođenju neprekidne borbe za socijalizam i samoupravne društvene odnose. Njegov je zadatak i uloga da neprekidno aktivira druge subjektivne snage socijalizma, da obezbedi koheziju i jedinstvo njihovog delovanja i stvori jedinstvenu platformu za razvoj našeg društva na osnovama marksizma kao naučno-teorijske i idejne platforme svoje politike, ideologije i prakse. Stvaralačka uloga avangarde (SKJ) posebno je izražena u traženju novih rešenja za ostvarivanje društvenog napretka koja baziraju na opštim principima marksističkog učenja obogaćenog našom i svetskom stvaralačkom praksom. U toj stvaralačkoj borbi za dalji razvoj društvenog samoupravljanja, Savez komunista je na osnovu svetskog, a naročito našeg revolucionarnog iskustva u preobražaju društva na samoupravnim osnovama stvorio i demokratski koncept odbrane i zaštite društva. Taj koncept se razvija područstavljanjem državnih funkcija u oblasti bezbednosti, to jest preuzimanjem tih funkcija od strane radnih ljudi i građana i ostalih subjektivnih snaga društva. Savez komunista u poslednje dve decenije posvetio je veliku pažnju stvaranju novog koncepta društvene zaštite na najširim osnovama uz učešće svih subjektivnih snaga društva. Stvarajući novi koncept koji odgovara savremenim uslovima našeg razvoja, uzimajući pri tom u vidu i protivurečnosti koje vladaju u svetu i kod nas, Savez komunista preuzima odgovornost pred društvom, potvrđujući to i u praksi, da je sistem društvene samozaštite najsigurnija garancija za odbranu i zaštitu društva. To znači da taj novi koncept zaštite uspostavlja nove odnose i utiče na formiranje novog oblika samoupravne svesti kod građana o potrebi izgradnje novog zaštitnog

sistema na osnovama društvene samozaštite. Savez komunista Jugoslavije u okviru sistema društvene samozaštite stvara uslove za uspešno angažovanje čitavog ljudskog i materijalnog potencijala u saglasnosti sa konkretnim bezbednosnim stanjima u društvu radi uspešne odbrane i zaštite. Ta samozaštitna društvena praksa je, nema sumnje, značajan faktor izgradnje samoupravne društvene svesti, isto kao što je samoupravna društvena svest kao skup opredeljenja bitan uslov samozaštitnog delovanja, znači izgrađivanje sistema društvene samozaštite. Taj proces je uvek dvosmeran.

2. Vaspitno-obrazovne institucije u razvijanju samoupravne svesti o društvenoj samozaštiti imaju veliki značaj. S obzirom na to da je društvena samozaštita deo i funkcija socijalističkog samoupravljanja, vaspitno-obrazovni rad u oblasti društvene samozaštite treba da bude sastavni deo ukupnog vaspitno-obrazovnog rada u procesu uzdizanja kadrova za izgradnju i usavršavanje samoupravnih društvenih odnosa. Bezbednost našeg društva u uslovima razvijenih samoupravnih odnosa najmanje je privilegija pojedinaca, odnosno grupa. Ona je deo svakodnevne aktivnosti radnih ljudi i građana. Sistemom obrazovanja i vaspitanja treba kod mlade generacije i širokih narodnih masa razvijati svest o potrebi njihovog organizovanja i aktivnog učešća u zaštiti društva i njegove vitalne vrednosti. Mlada generacija treba da se osposobi i pripremi da uspešno ostvaruje i štiti nove društvene odnose.

Vaspitno-obrazovni rad usmeren ka razvijanju svesti o potrebi jačanja i ostvarivanja odbrambeno-zaštitnog sistema kao demokrat-skog oblika organizovanja društva za odbranu i zaštitu nije zadatak samo vaspitno-obrazovnih i drugih specijalizovanih institucija, već je osnovni deo društveno-političkog, idejno-političkog i drugih oblika delatnosti: društvenih organizacija i svih samoupravnih organa u radnim i životnim sredinama u kojima se odvija društveni život. Na taj način se obuhvata celo stanovništvo u vaspitno-obrazovni proces koji omogućava da se shvati potreba za onemogućavanje i suzbijanje svih društveno negativnih, štetnih i neprijateljskih pojava i delatnosti, pre svega aktivnim i odgovornim odnosom radnih ljudi i građana prema svojim redovnim obavezama u svakodnevnom radnom i životnom procesu.

Vaspitno-obrazovni rad kao društvena funkcija u pogledu samozaštite društva u najvećoj meri ima preventivni značaj i ulogu. Kod članova društva razvija se saznanje o tome koje su društvene vrednosti kojima se ostvaruje demokratski razvoj društva, na koji način i kojim sredstvima se vrši napad i ugrožavanje, kao i o oblicima indi-

vidualnog i društvenog angažovanja članova društvene zajednice u suzbijanju svih oblika specijalnog rata.

Sve vaspitno-obrazovne institucije u našem društvu u kojima se vaspitavaju i obrazuju pioniri i omladinci u pogledu sistema društvene samozaštite imaju sledeći zadatak:

— prvo, da odgovarajućim nastavnim sadržajima, odnosno različitim formama vaspitnog rada, učenici, odnosno studenti dobijaju osnovna znanja o sistemu društvene samozaštite kao teorije i kao funkcije samoupravljanja;

— drugo, da ukupnim svojim radom utiču na razvijanju svesti o potrebi organizovanja demokratskog sistema društvene samozaštite u uslovima samoupravnih društvenih odnosa;

— treće, da se učenici, odnosno studenti osposobe da po završetku odgovarajućeg stepena obrazovanja aktivno učestvuju u praktičnom ostvarivanju sistema društvene samozaštite u svojim životnim i radnim sredinama;

— četvrto, da sve obrazovno-vaspitne institucije treba da organizuju sopstveni sistem samozaštite pomoću koga će se obezbediti pravilan obrazovno-vaspitni rad bez negativnih uticaja na mladu generaciju.

3. Sredstva za javno informisanje i komuniciranje u razvijanju samoupravne svesti o društvenoj samozaštiti, imaju specifičnu ulogu i značaj. Drug Kardelj je jednom prilikom pisao: »I u našem društvu sredstva javnog informisanja i komuniciranja predstavljaju veliku političku snagu... istovremeno su cilj i sredstvo za izražavanje najprogresivnije socijalističke društvene svesti.«⁸ I u sistemu društvene samozaštite one imaju značajnu ulogu i zadatke. Radni ljudi i građani imaju pravo da budu tačno i pravovremeno informisani o svim važnim pitanjima bezbednosti zemlje, o pojavama i stanjima koja se odnose na ugrožavanje i napad na društvene vrednosti i o preduzetim merama i postignutim rezultatima u njihovom otkrivanju, sprečavanju i suzbijanju. Radni ljudi i građani treba da dobijaju podatke o bezbednosnim stanjima u svojim radnim i životnim sredinama, u široj zajednici, kao i podatke o snagama koje mogu da ugroze ili već ugrožavaju bilo koje društveno dobro — društvenu vrednost. To utiče na sigurnost kod pojedinaca i u društvu u celini. To još više utiče na formiranje svesti o stanjima u pogledu bezbednosti konkretne sredine ili zemlje u celini. Svaki građanin koji na organizovani način dobija pravovremenu informaciju ima mogućnost

⁸ E. Kardelj: *Pravci razvoja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja*, Izdavački centar »Komunist«, Beograd, 1977, str. 268.

sam da formira svoj stav i sud o objektivnim potrebama njegovog aktivnog odnosa u okviru sistema društvene samozaštite i da preduzima potrebne mere i akcije. On postaje svestan svoga društvenog položaja, svojih prava, obaveza i odgovornosti. Radni ljudi i građani na taj način postaju spremniji za zapažanja, otkrivanja i sprečavanja svih oblika kojima se manifestuje specijalni rat kao oblik ugrožavanja naše nezavisnosti i bezbednosti.

Svojom sadržinom rada sredstva za informisanje i komuniciranje imaju, tako reći, presudnu ulogu u razvijanju budnosti što je, nema sumnje, značajan elemenat samoupravne svesti o društvenoj samozaštiti. Sredstvima informisanja i javnim komunikacijama treba razvijati svest da društvena samozaštita mora biti »neprekidna akcija i mišljenje ljudi, tako da zaštita sebe i drugih, a time i društvene sredine, smatra potrebom sličnom onoj čije zadovoljavanje ne samo što osigurava život već ljudima u samoupravnom socijalizmu omogućava dostojan život sa što manje nečasnosti i agresija«.⁹

Sredstva informisanja i komuniciranja, pored svoje uloge da objektivno informišu i obaveštavaju o društvenoj samozaštiti, čime se utiče na budnost i razvijanje svesti kod radnih ljudi i građana, treba da razvijaju i vaspitno-obrazovnu delatnost.

Treba imati u vidu da informacije koje su namenjene građanima i radnim ljudima, a koji se odnose na oblast društvene samozaštite, mogu biti i štetne iz dva razloga: 1) što mogu da motivišu nosioce kriminalnih i drugih negativnih pojava na akciju za vršenje takve delatnosti, i 2) da omoguće raznim specijalizovanim službama (snagama specijalnog rata) da prikupljaju podatke legalnim putem sredstvima informisanja o društvenim pojavama i stanjima koja imaju značaj za bezbednost zemlje. To ne znači da zbog toga sredstva javnog informisanja i komuniciranja treba ograničavati u njihovom radu, ali zato subjektivne snage koje rade na tim poslovima moraju svoj sadržaj rada analizirati kritički i sa stanovišta »korisnosti« za neprijatelja i za nosioce kriminalnih delatnosti. U tom smislu nužan je stvaralački odnos i visoki stepen političko-bezbednosne osveštenosti subjekata koji rade na tim poslovima kako bi mogli uspešno vrednovati i selekcionirati informacije koje idu u javnost sa stanovišta interesa zaštite bezbednosti zemlje.

4. Nauka i naučna misao imaju izuzetan značaj za razvoj društvene samozaštite. Naučna misao iz oblasti društvenih nauka, a posebno ona koja ispituje društvene protivurečnosti i njihov uticaj na

⁹ J. Pečar, *Sredstvo javnog informisanja i društvena samozaštita*, »Opređeljenja«, Sarajevo, 1979.

processe društvenog razvoja doprinela je otkrivanju zakonitosti uspostavljanja demokratskog društvenog uređenja na samoupravnoj osnovi. U naučnim otkrićima koji se odnose na društvenu organizaciju koja obezbeđuje samoupravne društvene odnose i humanizaciju međuljudskih odnosa nalazi se i osnova zakonitosti stvaranja sistema društvene samozaštite, kao demokratskog oblika podruštvljavanja zaštitnih funkcija.

Savremena nauka mora koristiti tekovine marksističke nauke, iskustva naše revolucije, posebno perioda u kome se vrši podruštvljavanje društvenih funkcija u svim oblastima. »Samo po sebi se podrazumeva da se naša odbrambena i zaštitna politika i praksa ne mogu razvijati nezavisno od naučnih saznanja o društvu«. ¹⁰

Reč je o složenom društvenom procesu, o procesima menjanja navika i ponašanja ljudi i o formiranju novih normi ponašanja na osnovama razvijene svesti, a to nije moguće postići bez razvijene naučne misli.

Naučnom metodologijom i naučnim rezultatima o suštini i genezi negativnih, neprijateljskih, kriminalnih i drugih negativnih pojava o uslovima i zakonitostima njihove pojave o oblicima manifestiranja i o opasnostima za društvo i čoveka jedinstveno može da se koristi sistem društvene samozaštite kao demokratska organizacija — samoorganizacija društva o saznanju i sprečavanju tih društvenih zakonitosti.

U drugačijim uslovima sistem društvene samozaštite bio bi privremen, a njegovi rezultati polovični. To ne znači da dosadašnja praksa, zasnovana na revolucionarnoj tradiciji nije dala uspešne rezultate, ali želimo istaći da »primena nauke i njenih rezultata daje ogromne prednosti i mogućnosti za svestrano delovanje i uspešnije razvijanje društvene samozaštite, kao koncepta politike i prakse zaštite našeg samoupravnog socijalističkog društva i njegove vrednosti. ¹¹

¹⁰ M. Milutinović: *Opštenarodna odbrana i društvena samozaštita*, »Centar za marksističko obrazovanje«, Beograd, 1978, str. 121.

¹¹ Ibid.